

sége és a háborítatlan természet igen jó távlatokat ígérnek Bodrogszerdahelynek a magyar határ közelében.

2015-ben Bodrogszerdahely Polgármesteri Hivatala és Görög Katolikus Egyháza megkereste a sátoraljaújhelyi székhelyű Kazinczy Ferenc Társaságot és a sárospataki székhelyű Bodrogközi Művelődési Egyesületet Bodrogszerdahely Falukönyvének, azaz Bodrogszerdahely történetének megírására. A könyv célja, hogy népszerűsítően, olvasmányos stílusban, mégis tudományos hitelességgel mutassa be a település évszázadait, természeti kincseit, az itt élt és az itt élő emberek sorsfordító eseményeit és hétköznapjait. Az említett egyesületek a feladatot elvállalták, felkérték a szerzőket, megtartották az első szerkesztői ülést és azóta folyamatosan dolgoznak a megfogalmazott témákon.

Az eddigi eredményeket mutatta be ez a konferencia, amelyen 13 előadás hangzott el. A második napon helyszíni gyűjtés és terepbejárás történt, amelyen a résztvevők tempomokkal, temetőkkal, műemlékekkel, védett természeti értékekkel ismerkedtek. A konferencián elhangzott előadások közül kettőnek a rövidített változatát közöljük, mintegy ízelítőül, kedvcsinálól a készülő kötetből.

Fehér József

Bodrogszerdahely növényteni kutatása

Bodrogszerdahely környékének élővilága rendkívül változatos. Annak ellenére, hogy a területen évezredek óta élnek emberek és századokon keresztül művelték, művelik földjeit, mégis nagyon sok természetes élőhely őrződött meg napjainkig.

A település – ahogy nevéből is látható – leginkább a Bodrog közelségét érezheti magáénak. Napjainkban a mintegy száz éve szabályozott, gátak közé terelt folyó már csak Bodrogszerdahely külterületének egyik természetes határának számít, ám korábban másutt, a lakott részek közvetlen közelében folyt. Most már békés állóvíz a Holt-Bodrog, amelyet az északnyugati, Bodrogszög felőli határrészen találunk. A múltban ez a víz komoly áradásokkal a lakóházakat veszélyeztette, bizonyosan nagyon sok kárt és bosszúságot okozott az itt élő embereknek. Nem véletlen, hogy a korábbi bal partot kövekkel erősítették meg a hullámverés ellen.

Általában a növényzet az, amely egy természeti táj képét meghatározza, a növények ismerői pedig már a távolból is meg tudják e kép alapján állapítani, hogy milyenek az adott helyszín termőhelyi adottságai. Nagyon jól felismerhetők már a légi fotókon is a különféle erdők. Minden növényfajnak, így a fáknek is megvan az a környezeti igénye vagy tűrőképessége, amelyek befolyásolják azt, hogy milyen alapközeten, mely talajon, milyen kitettségben, mekkora átlagos éves csapadék mellett, miféle más növények között tudnak jól nőni, virágozni, termést hozni és tovább szaporodni. Mindez a természet évmilliókig tartó folyamatainak sorában lassan zajlik, s mi emberek csupán egy rövid, néhány évig tartó „pillanatképet” látunk. Ha nagyon figyeljük és jó az emlékezetünk (esetleg fényképek dokumentálják a múltat), magunk is észrevehetjük az erdők növekedését, fafaj-összetételük változásait. Egyszerű példa, ha valamely művelt területet, pl. a Tarbucka szőlőültetvényét egyszer csak felhagyják. Néhány év alatt visszahódítja azt a bozót, az akác, s később, évtizedek múlva talán tölgyes erdővé alakul. Bodrogszerdahely környékén számos ilyen példára bukkanhatunk.

Az állatvilág rendszerint a növényvilágot követi, de gyorsabban reagál a változásokra. Mivel az állatok a táplálékpíramis magasabb szintjein helyezkednek el, erősen függenek azoktól az alsóbb szintektől, amelyekre mint tápanyagforrásokra támaszkodhatnak. Viszont aktív mozgási képességük miatt hamarabb van lehetőségük az elvándorlásra, más, kedvezőbb helyen a megtelepedésre.

Bodrogszerdahely környékének élővilága sokszínű: a vizes (folyóvízi, ártéri, tavi és mocsári) életterek, a kiterjedt rétek, legelők, szántók (és azok gyomosodó mezsgyéi), valamint a homokdombok száraz és a vulkáni kőzetekkel borított dombvidéki (gyepes, bokros és erdős) élőhelyek egyaránt megtalálhatók egymás mellett. Ez a komplexitás nagy fajgazdagságot, ún. biodiverzitást eredményez.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÁSOK BODROGSZERDAHELY KÖRNYÉKÉN

A bodrogszerdahelyi élőlények kevésbé kutatottak, mint a közeli és még változatosabb élőhelytípusokkal rendelkező Sátoraljaújhely térsége. Az egykori megyeszékhelyen több, európai színvonalú magyar természettudós is kutatott, bár többségük csak néhány napot töltött a környéken. Kitaibel Pál, Sadler József, Frivaldszky Imre, Herman Ottó, Mocsáry Sándor, Chyzer Kornél, Biró Lajos voltak azok, akik a zempléni élőlények feltárását elkezdték, s jelentős adatsorokat hagytak maguk után.

Chyzer Kornél (1836–1909) volt a zempléni vidék első jelentős természetkutatója, aki 1869-től 1892-ig, amíg Zemplén megye tisztii főorvosa volt, nagyon aktívan dolgozott. Nemcsak maga kutatta a táj különféle értékeit, hanem más tanult embereket, a környék orvosait, gyógyszerészeit és tanárait is bevonta a feltáró munkákba. Írásaiban meg is nevezte segítőt. Ezek között Bodrogszerdahelyről nem találtunk nevet, de a közeli Szöllőskéről igen. Így írt: „... S.-A.-Ujhely felől a megye másik oldalán fekvő lapályos vidékre, a Bodrogközre indulhatunk. Alig megyünk azonban egy mértföldnyire, megállít bennünket Szöllőske szép vidéke. Egyik felől a hegy lábához kanyarodó Bodrog dús növényzetű partja, másfelől az erdőkoszorúzza hegyoldal kínál rovargyűjtésre alkalmas helyeket. E falucska változatos fekvésű környékére magam is tettem ugyan kisebb kirándulásokat, mindamellert az innen ismert adatok nagyobb és becsesebb részét Mathiász József nagymihályi községi tanító úrnak köszönhetem, a ki pár év óta nyáron át e falu környékét a legszorgalmasabban vizsgálja. [...] Szöllőskén felül a Bodrog másik partján elérjük a szomotori futóhomok-területet, melyen a homokos talajt kedvelő rovarokat találjuk.” (Chyzer 1885)

Chyzer Kornél egyik lánya, Chyzer Irma (1866–1904) egy Bodrogszögben lakó Kossuth Lajos nevű földbirtokoshoz ment feleségül 1886-ban. Bizonyos, hogy apja több alkalommal járt ott, amit néhány általa gyűjtött élőlény lelőhelyadata is bizonyít. Az 1905-ben megjelent, növényekről szóló írásában egy szántóföldi gyom, a varjúmák (*Hibiscus trionum* L.) adatai között Bodrogszerdahely nevét olvashatjuk. Ugyanebben a listában számos növényt írt a „nagykövesdi hegy”-ről (pl. *Iris hungarica* W. K. stb.) vagy a „szomotori homok”-ről (pl. *Equisetum ramosissimum* Desf.), a „Szomotor és Nagykövesd közötti mocsár”-ból (*Holoschoenus vulgaris* Lk.), a „Szomotor melletti zompodi homok”-ról a fehér virágú kései szegűt (*Dianthus serotinus* W. K.), amely helyek valójában Bodrogszerdahely részei lehetnek.

A Bodrogköz zoológiai szakirodalmait Hegyessy Gábor gyűjtötte össze, a korábbi írott forrásokat saját alsó-bodrogközi tapasztalataival egyeztette. 2016-ban személyesen is felkereste a bodrogszerdahelyi helyszíneket és további adatokkal bővítette az ismereteket. Minden alkalommal számos fényképet készített az észleltekről.

BODROGSZERDAHELY NÖVÉNYZETE

Bodrogszerdahely botanikai feltárásában a legjelentősebb alapokat Margittai Antal (1880–1939) fektette le, aki több közeli tájegység flóráját tárta fel és írta le. Közben 1916-tól a Munkácsi Állami Tanítóképző matematikus professzora volt, szabadidejében több alkalommal bejárta a környéket. Szomotorról, Királyhelmecről, Ladmórcról és a Tarbuckáról is külön dolgozatokban számolt be (Margittai 1929a, 1929b; 1935a, 1935b). A szomotori homokvidékről írt tanulmányában (Margittai 1929b) értékes adatokat találhatunk a Talyba-tó (újabbán Tajba) vizében és partjain 1927-ben tett kutatásaiból. Ebben le is írta a terepi vizsgálatok útvonalát, körülményeit. A Tarbucka növényzetét nagyon figyelemre méltónak tartotta. Összefoglalója Kassán jelent meg, de megtévesztő címe (*Flóra Tarbucky pri V. Kevežde*) miatt sok későbbi kutató figyelmét elkerülte (Margittai 1935b).

Margittai Nagykövesd felől jutott a Tarbuckára, ezért lehet, hogy a domb nyugati oldalán már Bodrogszerdahely területének számító, de el nem határolódó területet külön nem méltatta. A dolgozatban leírta, hogy a nyugati oldal, a Tajba-tó és az északi homokvidék szerdahelyi területnek számít. Margittai 1935-ben megjelent írásában a dombtető növényzetének leírásában felhívta a figyelmet a legelő állatok hatására. Azok akkor jelentős rágást és taposásokat okoztak a gyepes növényzetben. Napjainkban ez a legelőhasználat alig látszik.

A Tarbucka tájleírásában ugyanazokat a főbb jelenségeket mutatja be, amelyek ma is láthatók. A nyugati oldalon szőlős- és gyümölcsöskertek húzódnak a lankás oldalakra, talajuk erősen homokos. Margittai is beszámolt a XIX. század végi nagy szőlőpusztulás, a filoxéravész hatásáról. A szőlőültetvények jelentős részének művelését felhagyták akkor, s helyükön csipkés, kökényes bozót, akácerdő települt. A fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) észak-amerikai eredetű, amelyet Magyarországon a XIX. század elején kezdett telepíteni néhány tudós, hogy az alföldi futóhomok dombjainak mozgását megállítsák. Margittai az 1930-as években a Tarbuckán ültetett akácerdőről mint tűzifaként hasznos anyagról számolt be. Jelen korunkban az akácosodás spontán folyamatnak látszik, gyorsan benövi a néhány éve felhagyott kerteket is.

Margittai is beszámolt az északi domboldal tölgyes erdőfoltjáról, amely napjainkban is létezik. A molyhos tölgy (*Quercus lanuginosa* [= *pubescens*]) és az erdélyi kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea polycarpa*) leghamarabb a szőlőskertek közti kórákásokon kezdetett nőni, nagyobb, idősebb csoportjait ma e kövek közül kinöve láthatjuk. A csertölgy (*Quercus cerris*) fiatal példányait a Tajba-tó melletti homokdombok erdős részein találtuk. Az erdők szegélyzónájában és a bozótos sztyepp alkotásában jelentősek a Margittai által kedvelt vadrózsák (ezekről részletes tanulmányt írt) fajai: a csipke (*Rosa canina*), a berki rózsza (*Rosa dumetorum* [= *corymbifera*]), a parlagi rózsza (*Rosa gallica*) és a mezei rózsza (*Rosa agrestis*). A lankás dombok aljának északi oldalára telepítettek fehér nyár (*Populus alba*), nemes nyár (*Populus deltoides x nigra*), feketefenyő (*Pinus nigra ssp. austriaca*) és erdeifenyő (*Pinus sylvestris*) ültetvényeket, de számos mirigyes bálványfa (*Ailanthus altissima*) is áll a szántóföldek szélén. Nitrogénben feldúsult talajokon a fekete bodza (*Sambucus nigra*) magától terjed.

Virágos növényekben leggazdagabbak a sztyepplejtők foltjai. Ezekben virít kora tavaszszal a leánykökörtör (*Pulsatilla grandis*), kicsit később a magyar kökörtör (*Pulsatilla flavescens* [= *pratensis ssp. hungarica*]), a hegyi kökörtör (*Pulsatilla zimmermannii* [= *australis*]), illetve e két utóbbi hibridjei is előfordulnak. A kökörtörök védett növények, élőhelyeiket védelem illeti. Különösen a magyar kökörtör számít ritkaságnak, amelyet éppen Margittai Antal fedezett fel több bodrogszerdahelyi település határában.

Magyar kökörcsin (A szerző felvétele)

A Tarbucka oldalain számos helyen találkozhatunk a vulkáni kőzet kibukkanó szikláival. Ezeken a zuzmós, majd mohás köveken talaj képződik, a nyílt szilikátgyeppből zárt sziklagyep, később sztyeppré, majd bokorerdő és zárt erdő lesz. Az egész változás lassú, évtizedekig, évszázadokig is eltarthat. A Tarbucka különlegessége, hogy rajta a több millió éves sziklák között a jégkorszak utáni futóhomok fedte be a felszínt, követve a szomotori és a többi bodrognégyes homokbucka kialakulásának észak–déli irányát.

Margittai Antal hosszasan sorolta még a szántók és mezők, a homokpuszták, az akácok, a legelők és az egykori szőlők bozótosának flóraelemeit a Tarbucka oldalairól. Nagy részüket 2016-ban megtaláltuk, vagy élőhelyüket most is létezőnek gondoljuk.

A Tajba-tó, a Bodrog és holtágai nagyon sok vízi és vízparti növénynek adnak otthont. Igazi paradicsomai ezek a moszatokkal, hínárokkal foglalkozó kutatóknak. Változatos hínártársulások fejlődtek ki a Bodrognégyes egész területén. A magyarországi flóra és a növény-társulások nagyon részletesen feldolgozottak (Szirmai és mtsai. 2008, Tuba és mtsai. 2008), de bőven találhatunk ilyen növényzetről adatokat Bodrogszerdahely két csatornájából, a Kis-Karcának is nevezett határvízből (Magyarországon Felsőberecki-főcsatorna a neve), a Panel-csatornából (Balázs 2009) és a Tajba-tóból is (Margittai 1929b).

Margittai lehetőségei szerint alaposan vizsgálta a Tajba-tó vízínövényzetét. Leírta, hogy csónakot nem tudott szerezni, így csak a partot és a sekély zónát ismerte alaposan. Az akkori csapadékos években jelentős vízmélységről számolt be. A déli parton egy nagy, a tó partján álló szikláról emlékezik meg, amelynek növényzetét nagyon értékesnek tartotta. A Tajba-tó környékét szomotori területnek gondolta, mert a szomotori vasútállomásról közelítette meg a helyszínt. Ezért nem találunk bodrogszerdahelyi adatot írásában a Bodrog árteréről sem. A környéken egy jelentéktelennek látszó apró növénycsoportot, a vizes helyeken tenyésző látványukat (*Elatine hungarica*, *E. alsinastrum*) keresett és talált is. E fajokról kisebb monográfiát is kiadott (Margittai 1939). Ebben leírja, hogy az egyik lelőhely 1927. június 13-án a bodrogszerdahelyi vasúti állomástól nem messze, a Bodrog védgátja

Az egyik Bordog-holtág, az Iski-tó (A szerző felvétele)

mellett volt (Margittai 1927). 2016-ban igyekeztünk a Tajba-tó élővilágát összehasonlítani a közel 90 évvel korábbi állapottal. Az egykor bővíző holtágmaradványt erősen feltöltődve, szinte egészében parti sásos, gyékényes és nádas, továbbá bokorfüzes növényzettel benöve találtuk. Csak néhány kisebb szabad víztest látszott, ahol kolokánok (*Stratiotes aloides*) látszottak a dombtetőről. Itt fenyves (erdeifenyő [*Pinus sylvestris*], feketefenyő [*Pinus nigra*] és luc [*Picea abies*] is nő ott) idős fái állnak. A tó déli partjának meredek, sziklákat is rejtő homokos talajú domboldalait nagyrészt sűrű, akácos és bálványfás bozót borítja. Kisebb részek a hegyvidékek árnyas erdőségeit idézik. Néhány hatalmas fehér nyár (*Populus alba*) is megcsodálható ezen a részen.

A vizek partja és a partokat kísérő keskeny vagy szélesebb erdősávok nagyon változatos flórájúak. A ligeteket alkotó fák és cserjék is eltérőek a Tarbuckán találhatóktól, mivel mások a termőhelyi viszonyok. Közvetlenül a vízparton fehér fűz (*Salix alba*), törékeny fűz (*Salix fragilis*), szürke fűz, más néven rekettyefűz (*Salix cinerea*), fehér nyár (*Populus alba*), enyves éger (*Alnus glutinosa*), kutyabenge (*Frangula alnus*) és kányabangita (*Viburnum opulus*) tenyészik, alattuk sűrű hamvas szeder (*Rubus caesius*) aljnövényzetet találunk. Ilyen helyekre telepítik a nemes nyárasokat (*Populus x deltoides*, *P. x canadensis*) és ezeken a helyeken láthatók még az egykor utakat kísérő jegenyék, jegenyenyárok (*Populus nigra convar italica*), amelyek termést nem hoznak.

A magasabb részeken kocsányos tölgyek (*Quercus robur*), magas kőris (*Fraxinus excelsior*), vénic szil (*Ulmus laevis*), mezei juhar (*Acer campestre*), korai juhar (*Acer platanoides*) és több ültetett fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), méretes fehér eper (*Morus alba*) él, amelynek hamar erjedő, szederszerű termései nem mindig fehérek, lehetnek sötétlilák is. A napjainkra mindenütt tömeges gyalogakác (*Amorpha fruticosa*) mellett Bodrogszerdahely partoldalain feltűnően sok helyen nő a semfű-semfának is nevezett ördögcérna

(*Lycium barbarum* [= *halimifolium*]). A vizek medrébe nyúlva kiterjedt zónákat alkot, pl. a Tajba-tónál a nád (*Phragmites communis*) több méter magasra növő, helyenként sűrű állománya. A víz felőli oldalon keskenylevelű és széleslevelű gyékénnyel (*Typha angustifolia*, *T. latifolia*) és számos sás (*Carex spp.*) és virágos növény csomóival, zombékaival találkozhat az, aki áttör a növényfalon.

Bogoly János (1951–2011) a bodrogi Királyhelmece szülötte sokszor járt a Tarbuckán, több dolgozatában említette, méltatta az alföldi és dombvidéki élőlényeket egyaránt megőrző természeti területet, számos fényképet is publikált erről (Bogoly 1984, 1992, 1998, 2008, Bogoly és mtsai. 2009, Bogoly és Oláh 2010, Gyarmati és mtsai. 2008, Tamás 2011). A vizes élőhelyeket is járta, ezekről is írt. Kéziratban maradt adatainak feldolgozása napjainkig nem történt meg.

TERMÉSZETVÉDELEM

A Bodrogköz, így Bodrogszerdahely nagy területe a sok évszázados emberi tevékenység, a lakott belterület, utak, kertek, szőlőültetvények, szántóföldek és legelők miatt nem mutatja az eredeti, természeti képét. Csupán néhány kisebb, a gazdálkodásra alkalmatlan, mocsaras vagy száraz kopáros folt került el a táj átalakítását. Ezek különleges emlékeket, az ősi élővilág maradványait őrzik napjainkban. Csak az elmúlt évszázadban kezdték felismerni, hogy ezek a természeti területek fontosak lehetnek a saját túlélésük szempontjából is, s az utolsó pillanatban megőrizték a legértékesebbnek ítélt részeket.

Az elmúlt évtizedekben Bogoly János több alkalommal kutatta a Tarbucka növényta-
ni értékeit. Törekedett arra, hogy a változatos és különleges élővilágú, értékesnek tartott területet megőrizze, ezért javasolta, segítette a védett terület kialakítását (Bogoly 1984). Napjainkban a Tarbucka délnyugati része (10,9 ha 1986-tól) és a Tajba-tó (27,35 ha terület már 1966. április 25-től védett, főként a mocsári teknős [*Emys orbicularis*] és a vízimadarak életterének biztosítása érdekében) is természetvédelmi területnek számít (beleértve az Akasztó-domb és a Bak-hegy északi lábát is). A Tajba (NPR Tajba – Streda nad Bodrogom) környéke a mocsári teknős élőhelye miatt, a Tarbucka délnyugati része (SKUEV0019 kód-számú) Natura 2000 természetmegőrzési területe pedig a magyar nőszirm (*Iris aphylla ssp. hungarica*) és a magyar kökörtű (*Pulsatilla pratensis ssp. hungarica*) ismert termőhelyének megóvása érdekében nemzetközi, európai uniós védeltséget élvez (Polák & Saxa 2005). A Csipkés („Tarbucké piesky”) északi lejtőjének homoki növénytársulása ugyancsak kijelölt védett terület.

A természeti értékek megőrzése fontos. Napjainkban egyre többen belátják, hogy mennyire lényeges az élhető környezet megóvása. Gazdagabb országokból, zajos nagyvárosokból szívesen utaznak ilyen helyekre a turisták, mert ők jobban érzik, mennyire fontos a természeti környezetben, az élővilág változatosságában gyönyörködni, léleklében is megújulni.

Hegyessy Gábor

Felhasznált irodalom. Balázs, Pavol (2009): An outline of the freshwater aquatic communities of the drainage channels of the south part of Východoslovenská nížina plain, Slovakia. *Thaiszia. Journal of Botany* 19 (suppl. 1): 325–330. – Bogoly János (1984): A Bodrog és a Latorca vidékének természetrajza. Új Mindenes Gyűjtemény 3: 7–51. – (1992): Királyhelmece. Királyhelmece és a Felső-Bodrogköz természetrajza és történelme. Mécses Könyvek, Madách kiadó, 176 pp. – (1998): Adalékok a Felső-Bodrogköz és környéke flórájához. A Felvidék történeti földrajza, Nyíregyháza, 1998. 93–106. – (2008): A Felső-Bodrogköz természetrajzának áttekintése. In: Tuba Zoltán: Bodrogköz. A magyarországi Bodrogköz tájmonográfiája. Lórántffy Zsuzsanna Szellemében Alapítvány kiadása, Gödöllő–Sárospatak, 27–70. – Bogoly János, Boros László, Oláh Tamás és Tamás Edit (2009): Folyók közén. Királyhelmece, 196

pp. – *Bogoly János és Oláh Tamás* (2010): Otthonok (A Felső-Bodrogszerdahely képek könyve). Királyhelmece, 199 pp. – *Chyzer Kornél* (1885): Újabb adatok Zemplénmegye bogárfaunájához. *Rovartani Lapok* 2 (6): 100–106., 122–125. – (1905): Adatok északi Magyarország, különösen Zemplénmegye és Bártfa sz. kir. város flórájához. *Botanikai Közlemények* 4: 304–331. – *Gyarmati Magdolna, Paulovics Péter, Szigetvári Csaba, Bogoly János, Alexandra Dubčeka, Hubert Hilbert és ifj. Hubert Hilbert* (2008): A Bodrogszerdahely növényvilága. In: Dobos Endre és Jozef Terek (szerk.): Élet a folyók között. A Bodrogszerdahely tájhasználati monográfiája. Miskolci Egyetem, Miskolc, 47–63. – *Margittai Antal* (1927): Az északi Felvidék *Elatine*-fajai – Bericht über die Standorte und Vorkommenshältnisse von *E. alsinastrum*, *E. ambigua*, *E. hungarica* u. *E. gyosperma* in d. Komit. Zemplén, Ung und Bereg. *Magyar Botanikai Lapok* 26: 15–18. – (1929a): Királyhelmece és környékének flórája. *Botanikai Közlemények* 26: 88–96. – (1929b): Szomotor homokjának flórája. *Botanikai Közlemények* 26: 26–32. – (1935a): Ladmóc és környékének flórája. *Botanikai Közlemények* 35: 43–59. – (1935b): Flóra Tarbucky pri V. Kevezde. *Sbornik prirod. Klubu, Košice* 2: 84–90. – (1939): Megjegyzések a magyar *Elatine*-fajok ismeretéhez – Bemerkungen zur Kenntnis der ungarischen *Elatine*-Arten. *Botanikai Közlemények* 36: 296–307. – *Polák, P., Saxa, A.* (eds.) (2005): Priaznivý stav biotopov a druhov európskeho významu. ŠOP SR, Banská Bystrica, 736 p. – *Szirmai Orsolya, Tuba Zoltán, Nagy János, Cserhalmi Dániel, Czóbel Szilárd, Gál Bernadett, Szerdahelyi Tibor, Marschall Zoltán* (2008): A Bodrogszerdahely növényvilágának áttekintése. In: Tuba Zoltán: Bodrogszerdahely. A magyarországi Bodrogszerdahely tájmonográfiája. Lőrántffy Zsuzsanna Szellemében Alapítvány kiadása, Gödöllő–Sárospatak, 523–584. – *Tamás Edit* (2011): Búcsúajándék szülőföldjének. Bogoly János legújabb munkái a Felső-Bodrogszerdahelyről, http://www.erikanet.hu/oldal.php?menupont_id=6786&cikk_id=26472

Régészeti leletek Bodrogszerdahelyen és környékén

A település történetének kezdetei a letűnt idők nyomába vezetnek az érdeklődőt. Ebben az időszakban nem a konkrét településről, hanem a tágabb földrajzi területről beszélhetünk, a zempléni hegyek alján talált régészeti eszközök, leletek által jellemző lelőhelyekről mint az ember megtelepedésének helyeiről. Írásos források hiányában elsősorban a régészet és a természettudományok segítségével vizsgálhatóak a múlt emlékei: a kor emberének fizikai maradványai, a csontvázak, az ember környezetének és használati tárgyainak ránk maradt emlékei, összefüggései, vagyis a különböző régészeti kultúrákhoz kapcsolhatóan.

A területünk természeti adottságai meghatározóak voltak már az őskori ember számára is. A síkság bőséges termőföldje, amelyet vízben és halakban gazdag folyók szeltek át, a hegyvidék erdei gazdag élelmet és nyersanyagot nyújtottak. A vulkanikus eredetű hegyekben értékes nyersanyag található, amely az őskor emberé számára az eszközeinek készítését tette lehetővé. A síkságot övező hegyek erdei élelmet, tüzelőt és építőanyagot kínáltak, szükség esetén menedékkül is szolgáltak.

A folyók mentén a kőkorszaktól utak vezettek, amelyeken néha egész törzsek haladtak, új lakóhelyet keresve, máskor kereskedelmi utak, amelyeken szállították áruikat, nyersanyagukat. Ezek az utak a kárpáti hágókhoz vezettek és részei voltak a Balti-tengertől a Balkán-félszigetre és a Kárpát-medencéből a Fekete-tengerig haladó utaknak.

Mindezek azt eredményezték, hogy az ember nagyon korán megjelent, átvonult, vagy egy ideig megtelepedett és benépesítette a vidékünket.

Zemplén már az őskorban–paleolitikumban lakott volt (*aurignaci kultúra*, 35 000 évvel ezelőtt), majd a *gravetti kultúra* emberi lakták legsűrűbben, a hasított kőeszközök készítésére obsziániát, vulkáni üveget használtak.